

שמעתא למיקתא

גליון קס"ג / פרי מקץ - חנוכה / היתשע"ד
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

האם קטן מקיים מצות נ"ח בנרות שאינם דולקים חצי שעה

א. מצות הדלקת נ"ח
מבואר ב**שו"ע** (סי' תרע"א סעי' א') וסי' תרע"ב סעי' א' דמזוזה מדברי סופרים כמ"ה בכסלו נרות על פתחי הבתים בכל לילה ולילה ומנות הלילות להראות ולעלות הנס. ואין מדלוקין אותם אלא מבערב, לדעת השו"ע מתחלת הלילה ולדעת הגר"א משקיעת החמה. ויתר בהם שמן שידלק עד שתכלה רגל מן השוק **דהיינו חצי שעה**.

ב. שיעור נ"ח
ונחלקו הפוסקים האם אחר שנהגו להדליק בתוך הבתים חייבים להדליק נרות בשיעור "עד שתכלה רגל מן השוק", דעת **המהר"ש אוסטרזשיץ** (דב"ה"ו תקמ"ב) דבזה"ו ליכא שיעור לניח ועי"כ מי שרוצה לוקח נרות קטנים אע"פ שאין דולקים אלא זמן מועט. והביאו **הדרי"ם משה** (סי' תרע"ב אות א'). אולם **הב"ח** (שם אות ב') **המ"א** (שם אות ב') יצאו לדחות טעמה זו דאין בזמנינו בעיני שיעור שעה ושכחלה רגל מן השוק. וכן נקט **הפרי"ח** (שם סי' רס"ב) וכתב דבעיני שיעור זה אף אם הדליק מאוחר, ואין פסוק **המ"ב** (שם סי' ק"ה). אלא לבני הבית בתוך הבת ועי"כ לעולם צריך שיעור חצי שעה, וכתב **הפמ"ג** (שם א"י א"ס"ק ב') שכן המנהג. וכן פסק **המ"ב** (שם סי' ק"ה). אלא דמ"מ כתב **השולחן אדם** (כלל בקד אבותיו א-א) דאם כבר הדליק ולא היה כששעור חוזר ומדליק "ללא ברכה" כי מצינו נמי ראשונים שסי"ל שבדיעבד אם הדליק ללא שיעור יצא. וכן פסק **המ"ב** (סי' תרעה ס"ק ח). וכמו כן כתב **בביאור הלכה** (שם ד"ה כזה השיעור) אם אין לו מספיק שמן להשלים השיעור כמדליק עי"כ ללא ברכה, ע"כ. (ובאמת המנהג שמדלוקין בתוך הבת הנ"ל היה בזמנים ואף בזמנינו בחו"ל, אולם באר"י הרבה נוהגים להדליק בחוץ, ואכמ"ל).

ג. חובת חינוך
והנה כמו שצינו בשאר מצוות גם במצוות נרות חנוכה איכא חובה לחנך את הקטנים, וכמו שהאב חייב לחנך את בנו גם הבן חייב לקיים המצוה (דחובת חינוך הוא על האב ועל הבן, עיי' בגליון י"א ביאור הדבר), אלא דכל זה כשיש לקטן בית משלו כמבואר ב**שו"ע** (סי' תרע"ו סעי' א'). ואם נמצא בבית אביו המדליק בעצמו, דעת **הרמ"א** (סי' תרעה סעי' א') דלדין דכל א' מבני הבת מדליק בפניו, קטן שהגיע לחינוך גם צריך להדליק, אע"פ שאין הדלקה זו עיקר החיוב והיא הידור לבדו. אבל דעת **המ"א** (סי' תרע"ו ס"ק ח) ע"פ **השלטי גבורים** (שבת ט' שבת ט') דקטנים פטורים בכה"ג. וביאר **המחזיק"ש** (שם דאע"פ דמחויבים לחנכו, היינו נדבדב שיש בו חיוב על הגדול מצד הדין, אבל בזה דגם בגדול ליכא כי אם משום הידור מצוה ונחויב לחנך בו הקטן. והביאור הלכה (שם סי' תרעה) הוסיף שגם **המ"א** (שבת כ"ג), ומבאר כהמ"א. וכן הכרע המ"ב (סי' תרע"ו ס"ק ג') דליכא חיוב לחייבו בהידור מוצוה בני"ח, וכן נקט **הכה"ח** (שם אות ח' וסי' תרע"ב אות ב'). ודלא **הבערו"ש** (סי' תרעה אות ה) שנתקו כהר"מ"א ונ"ע יעד שם דסי' תרע"ז (אות ז'). ומ"מ עיי' **במ"ב** (סי' תרעה ס"ק יד) דאם לדעת הרמ"א הנ"ל אי"צ להתמיר כולי האי ודי שידלק בכל לילה רק נר א'. ונ"ע יעד מש"כ בס"ד בגליון פ"ב. ומ"מ המנהג יותן לקטנים גם חינוך להדליק כמדורגין מן המהדרין, וכן דעת **הגר"ש ואזנר שליט"א** [צ"ע] (מבית לוי ח"א עמ' ז').

ויש לדון האם כשמחנכים את הקטן רשאי הקטן לברך על ההדלקה דיליה אף כשמדליק בנרות שאין בהם שיעור, וכגון בני"ח בצעונים המצויים החדרה פעמים אינם דולקים שיעור חצי שעה.

ד. חשש דאית למסרך

והנה מובהר **בגורנין** (מ) דהטעם דלא מברכים "שהחיינו" על הכוס ביוה"כ עיי' שיטעמנו קטן היינו כי "דילמא אתי למסרך" אחר מנהג זה ולשנות ביוה"כ אחר שיגדל. וכתבו **התוס'** (שם ד"ה דלמא) בשם רבינו שמואל דדוקא גבי זמן שהוא קבוע חיי' דלמא אתי למסרך, אבל אם אירע ברית מילה בטי' באב או ביוה"כ דלא היו אלא אקראי בעלמא לא חיישינן. וכן **הריטב"א** (ערובוין שם) דמ"מ אף לפי התוס' לא הותר באקראי אלא לצורך דבר של מצוה כגון ברית מילה אבל בדבר הרשות אפי' דבר שאינו קבוע חיישינן. ו**הרשב"א** (שם ויבמות קיד. ד"ה ומיהו) קטב שדוקא כשאנו משקים אותו מחמתנו חיי' להכי ולא כאשר עשה הדבר לצרכו של הקטן לא הותר מחמת דאית למסרך דהא איתן מאילין אפס בידים ביוה"כ, ע"כ. ועיי' **במאורי** (שבת שם סד"ה מה שהתירו, ועירובין שם ד"ה ומה שאמרו). ולמעשה הוסיף **בשו"ע** (סי' תקט"ט סעי' א') דאם יש תינוק למול בתב"א, מלין אותו ואם היולדת מצויה במקום המילה, יברך על הכוס ותשתה ממנו היולדת, ואם אינה שם יברך על הכוס ויטעים לתינוקות, ע"כ. וכתב **המ"א** (סי' ק"ט) דלא חיי' דלמא אתי למסרך כיון דלא קביעי בכל שעת ונ"ע יעד בסי' תקנין. ולענין יוה"כ עיי' בסי' תרכ"א סי' שם שממירינן בזה כיון שהוא מדארי, עיי' במ"א הנ"ל. ומבואר שנקט כטעמו של התוס'. וכן פסק **הגר"ה** (סי' שמג אות ו'), וכן הוא **במ"ב** (סי' תקט"ט ס"ק ב').

[אלא דעיי' **במשנת בר"ע** (סי' ט') שכת' דאסור לטלטל בשבת ספרים עיי' קטן, אא"כ הוא לצורך הקטן דשרי. ועיי' שדחה דברי השואל שרצה להיתיר אף שלא לצורך הקטן משום דלא הוי מילתא קדביעותא, דשאני ההיא דמון ביוה"כ דמדינא הוי מותר ליתן לקטן לשנות דמה שעשה הקטן השתיה הוא עוצמו, אלא דמ"מ כיון דאנן עושים בשבילנו לברך שהחיינו חיי' לדלמא אתי למסרך ובה מתירים היכן שהוא שלא בקביעות, אבל אם מעשה התינוק כולו ע"י הגדול מדינא אסור, אפי' שלא בקביעות, ע"כ. ועיי' **בביאור הלכה** (סי' שמג ד"ה דמ"ס) שהביא מסקנת הרע"א להלכה. ועיי' **בשואל ומשיב** (תל ח"א סי' ק"י) ו**במהר"ם שיק** (אוי"ח סי' קע"א).

ו. באיסורים דרבנן

ואיתא **בב"מ** (שם) אמר רב יהודה אמר רב מותר לו לאדם להלוות בניו ובני ביתו בשיעור כדי להטעימן טעם רביית ושוב דחו דלאו מילתא היא משום דאית למסרך, ועיי' **ברש"י** ו**בנמוק"י** (מ"ה בר"ה). וכן פסק **הרשב"א** (וי"ד סי' קס"ח). ומאידך שינוי **בשבת** (דמ"ט - קמ"ט) דמפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן אפי' מנה גדולה כנגד מנה קטנה. ואמרו שם עם בניו ועם בני ביתו אין, אך ע"כ, מאי טעמא כדבר יהודה אמר שמואל דאמר רב יהודה אמר שמואל בני חבורה המקפידים זה על זה עוברין משום מדה ומשום מנה ומשום מנין ומשום ליתן ופורעין ביו"ט, ועם בניו ובני ביתו שרי כדבר יהודה אמר רב שאמר דמותר להלוות בניו ובני ביתו ברביית כדי להטעימן טעם רביית, ע"כ.

והנה דעת **הרמב"ם** (שבת פ"ב סי' רע"ב) דאע"פ דא"כ קיי"ל כד' לענין רביית מי"מ מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על מנה גדולה כנגד מנה קטנה, ע"כ. וביאר **המגיד משה** (שם) דע"כ לא נדחת ההיא דרב אלא גבי רביית שחוששינן מן התורה והושפינן לכמא אתי לסרוכי, אבל קוביא שאינה אסורה אלא מדבריהם בבניו ובני ביתו לא נזרו. ותדע לך שכן הוא דהא מתניתא לית לה פתרי לחלק בהפסא בני בניו ובני ביתו לא אחר אלא כתיב ואיך נדחה משנתנו מהלכה, ע"כ. וכבר כתב כן **הריטב"א** (שם ד"ה אי הכי). ו**הכס"מ** (שם **וה"ב**) (סי' שכ"ב) כת' דאפי' א"כ תמצא לומר דממרא דאיתיה ליה גם לענין קוביא משום דלמא אתי לסרוכי משכחת לה למתניתין ופרי דבבניו ובני ביתו לא שרי להפסיק אלא ממתן שבת דוקא ועם אחרים אפילו בשעות לא, עיי"ש. ולפי דברי הריטב"א והמגיד משה יוצא דלא חיי' לאית למסרך באיסורים דרבנן.

אולם **הרשב"א** (שבת פ"ב סי' ק"ב) פסק בשם הראב"ד כיון שדברי רב נדחו לענין רביית ה"ה לענין פייס. ומבואר לפי"ז דחיי' לאתני למסרך אף באיסורים דרבנן, וכן משמע מדבריו הובאו לעיל באות ה'. וכן פסקו **הטור** (אוי"ח סי' ש"ה) ו**השו"ע** (שם סי' ט'). ועיי' **בט"ז** (סי' ט') שם נשקט כהרמב"ם אולם דחה הטעם שכתב המ"מ כי לאיתן להרמב"ם גופיה דגור בגזירה דלמא אתי למסרך אפי' במידי דרבנן כדאיתא בסיומן תקנינן דאין לברך על הכוס בתב"י וליתן להרמב"ם דלמא אתי למסרך. אולם **הא"ח** (אות ט') כת' לחלק בדמזוזה חיי' טפי דאית למסרך כמ"ש הט"ז גופא בסיומן תרכ"א אות א'. וכ"כ **המאמ"ר** (סי' ה') ו**בפרי הארץ** (אוי"ח סי' טז מ"ה ולענין דא"כ עמ' עמ' ט"ו). כתי' דשאני א"כ דת"ב דגורין משום דאי שרית ליה לאכול ולשנות בתב"י איכא למגור דאית למסרך לאכול אף ביוה"כ שהוא מותר... משא"כ באיסור קוביא דאיתא מדברגין וליכא בייה חשש שמא יבוא לאיסור תורה, ע"כ. ועיי' **במ"ג** (מ"ז שם) מש"כ ליישב דברי הט"ז.

ז. חילוק בבשר כמו גדול

מענה י"ל בהמתקן את בנו במצוה יש לחנכו בכשר כמו בגדול, דאליה יש לחוש דאית למסרך וכשיגדול לא יקיים המצוה כהלכה. וכן מצינו **ברישב"א** (סוכה ב') ד"ה אמר ר"י מעשה באילין, והוכיח כן מהש"ס סוכה (שם) דהא מיייתין רביה בשמעתין מסוכה של הל"ג משום דלא סגי' דליכא בבניה חד שהגיע לחינוך דעיי' סוכה מעלייתא, ומקרא מלא דבר הכתוב "חנך לנער ע"פ דרכיו", וגדולה מזו אמרו במס' עירובין (שם) גבי זמן ביוה"כ לטעמיה לניוקא דלמא אתי למסרך, ע"כ. וכן נקט **בביאור הלכה** (סי' תרנ"ד ד"ה כ"ד לחנכו) לענין חינוך מצות נטילת לולב דפשוט דבעיני שהדי משתה יהו כשרין כמו בגדול. ועיי' **בכת"ס** (סי' ז' ד"ה ואחר') דמצות חינוך הוא כדי להרגילו במצות כשיגדל, וצריך לחנכו בתפילין שיוצא בהם לדייק משגיגדל, ואפשר שכאין לאב תפילין אחרים לחנכו חוץ מאלו (וכתבתו עיי' קטן או מי שלא ידוע אם קטן היה) יחנכו באלו דנ"ט מיהת מקצתו אבל לא יברך עליהם, כע"ל.

אלא דיעוינו **בשו"ע** (סי' תרנה סעי' ה') שכת' דביו"ט ראשון של סוכות לא יתן את הדי' מינים שלו לקטן קודם שיצא בו, מפני שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מה"ט, ונמצא שאם החזירו לו אינו מוחזר. והוסיף שם ע"פ **הגהות אשרי** (פי"ד סי' ט') בשם **אור זרוע** (סוכה ולולב סי' שיח) שאם תופס עם התינוק כיון שלא יצא מידו לגמרי שפי' דמי, ע"כ. ונחלקו הפוסקים כה"ג שיתופס עם התינוק, האם רק הגדול ייד"ח כיון דשלו הוא, אבל אכתי הקטן לא יצא דשאול לא מהני ביו"ט ראשון, או דלמא הקטן נמי ייד"ח. דעת **המ"א** (סי' ח), דעת **המ"ב** (אות ט') ועוד דהקטן לא ייד"ח כה"ג. אולם דעת **הבג"י יעו** (סי' ח) ו**הברכ"י** (שם סי' ט') דהקטן ייד"ח כי מצות חינוך מתקיימת גם בשאול דהא גם הן מתחנך הבן למצוה. וכשיטה זו מצד **המ"ב** (שם סי' כח) ו**ובא"מ** (שם סי' ג' אות ב' ד"ה והנה) כתב שנראה לדעת המ"ב לפיכך כדעת המקללים). וביאר **בשער הציון** (סי' פ') דס"ל דמצות חינוך הוא רק על עצם המצוה ולא על פרטי המצוה. ועיי' שם שכת' שכן פסיקתא הלשון דשו"ע דכתב דכה"ג "שיפר דמיי", משמע דיוכל אביו לעשות כן לכתחלה ולברך עמו ויוצא בזה מה שמתלו עליו. ועיי' מש"כ בביאור גליון קל"ט). אולם צ"ע איך מתקיימת מצות חינוך כה"ג, ואולי לא חששו כלל דהקטן אתי למסרך. דהרי מיי"ח "שאו"ל" לא נחשב מצוה כולל [ואין לומר דבה"ג הוי לצורכו ועי"פ לדעת הרשב"א ליכא משום אתי למסרך, דהרי חסרון השיעור אינו לצורכו כלל]. וכן הקשה **הבכור"י** (עיי' תרנה סי' יח). ועיי' צ"ל דס"ל לשיטה זו כיון שנדמה להקטן שעושה מצוה לא חיישינן להכי. ושוי"מ **בא"מ** (אוי"ח סי' צ"ה) שכתב נמי בדרך ה"ה לבאר שיטה זו. ונ"ע מש"כ **בערוך לנר** (מ: מ) ד"ה בגמ' ואמרו). ועיי' **בא"מ** (שם) שתמה דאין אומרים התינוק לברך ה"ה ברך לבטלה, ושלמא שכירכה לקטן בעצמו לברך אולי כיון שהוא בשביל חינוך לא אכפת לו מה שהקטן בעצמו מברך לבטלה ה"ה הוא סובר שהיא ברכה המצוה שמתחנך בה, אבל לתינוק דצריכין לצוותו לברך וכ"ש כצריכין לסייעו בהברכה הרי הוא כספי ליה בידים ואיך היתיר, ועיי"ש מה שתר"ץ. ו**בברכ"י** (סי' תרנה ס"ק י') וסי' תרנ"ט ס"ק א') כתי' דס"ל לשיטה זו כסברת הרא"ם בתוספות לסמ"ג ריש מגילה, דלא אכפת לו אי קטן מברך לבטלה, דהוא ליתיה בעונשין, ואין אין מצויה בהפרשין. ויוצא מיה"ל דכל מה שבעיניו לחנך הקטנים בכשר כמו גדול היינו בעיקר המצוה אבל על פרטיה אין חובת חינוך כל זמן שנדמה להקטן משקים המצוה כגדול.

[המשך בעמוד הבא]

עבודת המועדים

נקודות בעבודת ימי חנוכה

מונת הברסות - "ויסוין היטב בברכת הדלקת הנרות ולאמרם מתוך שמחה באשר המצוה היא חביבה בשעתה לזמן פעם א' בשנה. ולכבוד המלאכים קדישין הבאים להבית בשביל מצוה זו ידליק הנרות כשהוא בגד העליון כמו שהולך לבית הכנסת." (ק"ה חיים סי' תרע"ו, ח בשם קב הישר פ' צ"ו)

חנוכה בברכת "להדליק נר חנוכה" - "אך בחתימת ברכה זו באמרו "להדליק נר חנוכה" יכניס בלבו ובמחשבתו שמחה עצומה באקלתו יתברך שמו ותעלה זכרו לרע, על עצם הנס שנעשה בימים האלו בבית המקדש בכך של שמן, כדאיתא בגמרא הקדושה (שבת כ"א) שכנסו יונים להיכל טמא כל השמינס וכו' ולא היה בו אלא כדי להדליק יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו מנעו שמנה ימים". (סוד ושורש העבודה יב, א)

חנוכה בברכת "שעשה ניסים" - "ובברכת "שעשה ניסים לאבותינו" יתן הודאה עצומה במחשבתו ושבה גדול לזיכרונו ויבראו יתברך שמו ותעלה על כליות כל הניסים והישועות הגדולות שעשה עם אבותינו בימים האלו, ויצויר במחשבתו בחדרה זו, אילו עשה יתברך שמו ותעלה, עמ' משש הישועות והניסים בימים ההם". (שם)

חביבות המצוה - "מצות נרות חנוכה היתה חביבה עליו עד מאד, ולולא שידת הבריות הייתן מהדר שידלקו זמן רב כפי היכולת והייתי מתענה לישב בחדר עם הנרות, לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע, ולא הלכתי מאותו החדר רק כשהייתי אנוס על פי עבודת העיבור, ובכל זאת הייתי יושב נגד הפתח מאותו החדר, כדי להסתכל כפעם בפעם הייתי יש שמחה בהם הרבה". (נפש דוד הלארד"ת עמ' יד)

החכמה לה' חיים המיוחרים של חנוכה - "בשעה שמעמידים את כל הסדר יום של חנוכה, מבאר מעדיקים ז"ע, שצריך להשיעו דגש חזק ומיוחד על כל הסדר היום הקדוש, של הימים הכלליים והיינו הימים של חנוכה, שכוללים בתוכם כח מיוחד לכל החנוכה, היינו, על הסדר היום הקדוש של... היום הראשון של חנוכה, שיש בו קדושה מיוחדת וכולל בתוכו כל החנוכה, כיצוד מהרבה צדיקים ז"ע. והשבת הקדושה והמאירה של חנוכה, והתוספת שבת לפנו ולאחריו, שידוע מעדיקים ז"ע הפלגות נפלאות, בקדושת וסגולת שבת חנוכה... ועל השעות הקדושות של ראש חודש טבת, שכוללים בתוכם כל הקדושות וההשפעות של כל החנוכה. ועל כולם, על העשרים וארבע שעות הקדושות מאד של היום הקדוש והנפלא, שמכאן בחינות הוא ממש השפיץ' של כל החנוכה הקדוש, הואת חנוכה הקדוש". (שיחות התחזקות מהר"ר צבי מאיר זילברברג שליט"א, חנוכה עמ' כב)

מעלת מיוחדת של היום הראשון של חנוכה - "איתא מהשפת אמת, והבני יששכר, והישמח ישראל, ועוד צדיקים ז"ע, שביום הראשון של חנוכה יש קדושה מיוחדת, לפי שהוא כולל בתוכו את כל הימים, כאשר מתחזקים בכ"ד שעות הראשונות בחיזוק עצום, בתורה, ובתפילה, ובכל הענינים, הרי זה מלאה את האדם לכל ימות החנוכה, וכלשון הישמח ישראל ז"ע, מה שאמרו בגמ' "בכ"ה בכלל תמנין וימין איוון" מרומן בזה, שביום זה כלול כל שמנות הימים, וגופא בתר רישא או"ל, וממילא התחזקות ביום הראשון פסייע הרבה לכל ימות החנוכה". (שיחות התחזקות מהר"ר צבי מאיר זילברברג שליט"א, חנוכה עמ' מז)

מעלת שבת חנוכה, שר שבת חנוכה משלימים זה לזה - "ושבת חנוכה מעלתה גדולה מאד והיא בבחינת תכלית השלמות, נר חנוכה ונר שבת משלימין אחדרי, נר חנוכה מוציא מעלה יהודי מהיכן שהוא נדח בתכלית השפלות, ונר שבת מעלהו להיכלל

